

FÆLLES OM
HØJVANGEN

Evaluering af Familiekurset I Højvangen

EN ANTROPOLOGISK UNDERSØGELSE

Indholdsfortegnelse

FORORD.....	2
2.0 RESUMÉ	3
2.1 FORÆLDRENE OPLEVELSE AF FAMILIEKURSET	4
2.2 ANBEFALINGER.....	5
PÅ BAGGRUND AF RESULTATERNE ANBEFALER RAPPORTEN, AT FAMILIEKURSET FREMADRETTET BØR HAVE FOKUS PÅ:	5
<u>3.0 METODE, DEFINITIONER OG BEGRÆNSNINGER.....</u>	7
3.1 NVIVO KODNING.....	7
3.2 BEGRÆNSNINGER:.....	8
<u>4.0 FAMILIEKURSET- AT FØLE SIG SET I SINE UDFORDRINGER OG FORSTÅET .....</u>	9
4.1 FAMILIEKURSETS PRAKSIS OG METODE	9
4.2 KONTAKT OG OPSTART	10
4.3 LIVSHISTORIER	12
4.4 HJEMMEOPGAVER	14
4.5 DELKONKLUSION – KLARGØRING AF PRINCIPPER FOR FAMILIEKURSET	14
4.6 UDFORDRINGER:	14
<u>5.0 KURSISTERNES OPLEVELSE AF FAMILIEKURSET .....</u>	15
5.1 ANERKENDELSE OG ERFARINGSUDVEKSLING SKABER BEDRE KOMMUNIKATION I FAMILIEN	15
5.2 UDFORDRINGER VED ERFARINGSUDVEKSLING.....	17
5.3 MEDARBEJDERNES ROLLE, NÆRVÆR OG TILLID.....	18
5.4 UDFORDRINGER VED MEDARBEJDERNES ROLLE	20
5.5 FORÆLDRESKAB PÅ TVÆRS AF KULTUR STYRKER DET SOCIALE NETVÆRK I HØJVANGEN	21
5.5 UDFORDRINGER	24
5.6 FAMILIERNES SYN PÅ AFSLUTNINGEN AF FORLØBET	25
<u>6.0 KONKLUSION.....</u>	25

Forord

Denne rapport sammenfatter resultaterne af en antropologisk undersøgelse og evaluering af Familiekurset i den boligsociale helhedsplan Fælles om Højvangen i Skanderborg Kommune. Familiekurset blev udviklet i 2016 som et led i den boligsociale helhedsplan, der dengang hed projekt Højvangen, som har til formål at styrke positive forandringer i boligområdet. Det langsigtede formål med Familiekurset er 1) at bryde negativ social arv og 2) at børn og unge får en positiv forståelse af sig selv 3) at børn og unge oplever at kunne mestre sit eget liv og klare udfordringer 4) at børn og unge får uddannelse og arbejde 5) at styrke det sociale netværk blandt beboerne i Højvangen.

Hensigten med denne evaluering er at præsentere kursisternes og medarbejdernes erfaringer med Familiekurset med henblik på dets potentialer og fremadrettede udvikling som kursus i og udenfor boligområdet Højvangen.

En stor tak rettes til det boligsociale sekretariat. De har ydet en stor indsats gennem opsøgende kontakt til tidligere kursister på Familiekurset og ved at svare på spørgsmål og stille op til interview. Endelig rettes en stor tak til de forældre, som gennem interviews har bidraget med vigtige perspektiver på Familiekursets arbejde, og som har delt deres oplevelse af kursusforløbet, samt de ændringer, der er sket i deres familie både under og efter kurset.

Rapporten er skrevet af ph.d. Malthe Lehrmann.

Evalueringen er finansieret af den Boligsociale Helhedsplan.

2.0 Resumé

Familiekurset er et kursustilbud for familier med børn i alderen 0-18 år, som er bosiddende i Fælles for Højvangens område. Familierne tilbydes et forløb med 10 kursusgange og 6-8 deltagende familier ad gangen. På kurset mødes familierne en aften om ugen til fællesspisning, oplæg, diskussion og erfaringsudveksling. Familiekurset arbejder ud fra en relationel tilgang, der har fokus på anerkendelse. Den relationelle tilgang til arbejdet i Familiekurset bygger på en antagelse om, at forståelse af rollen som forældre forudsætter inddragelse af forældrenes egne livshistorier og det relationelle netværk, som forældrene har haft og har. Herved forstås både de enkelte forældre og familien som helhed ud fra deres netværk og familiehistorik. Den relationelle tilgang sætter fokus på den enkelte persons livshistorier, og hvordan livshistorier har betydning for, hvordan den enkelte forstår sig selv som forælder. Livshistorier sætter fokus på de historier og fortællinger, den enkelte har om sig selv og andre, og hvordan ens egen historie kan blive dominerende for måden, hvorpå man forstår sig selv som primær omsorgsperson til et barn. Der er i arbejdet med livshistorier fokus på at opdage og skabe refleksion over det, som foregår og har foregået i den enkeltes liv. I Familiekurset lægges vægt på, at udfordringer og problemer i familien skyldes livsbetingelser og -erfaringer – at det ikke er personen, der er problemet. Derved fjernes fokus fra det enkelte barn eller den enkelte voksne og rettes i stedet mod de mønstre, der er i familien, og hvordan disse kan ændres for at styrke barnets opvækst og fremtidsmuligheder.

Den antropologiske analyse af Familiekurset viser, at det relationelle arbejde muliggør et forebyggende handlerum på to måder. 1) Medarbejdernes tætte kendskab til familierne og boligområdet er med til at skabe genkendelighed og tillid blandt kursisterne. Det betyder, at familierne føler sig trygge på Familiekurset, hvilket åbner op for et produktivt dialogrum, hvor kursisternes problematikker kan bearbejdes i fællesskab. 2) Familiekursets fokus på kulturelle forskelligheder i forhold til børneopdragelse er med til at øge den sociale kontakt og anerkendelse blandt Højvangens etnisk forskellige beboere. Blandt de etniske minoriteter på kurset har det relationelle arbejde på Familiekurset i høj grad skabt en øget forståelse for børneopdragelse og foreningsliv i Danmark, hvilket har forbedret familiernes forståelse af det samfund, de har deres hverdag i.

Rapporten peger på, at Familiekurset – udover at styrke familiernes egne ressourcer – har et bredere samfundsmæssigt potentiale, som kan omsættes til konkrete tiltag i lignende områder, blandt andet målrettet mod at styrke beboeres positive selvforståelse som forældre, samt styrke deres aktive deltagelse i foreningsliv, uddannelsesinstitutioner og lokalmiljø.

2.1 Forældrenes oplevelse af Familiekurset

Undersøgelsen viser, at familierne generelt har været glade for at deltage i Familiekurset. Blandt 95% af familierne fremhæves følgende som positive erfaringer:

- De oplever det som et trygt og hyggeligt rum, hvor de føler sig set, hørt og forstået. Flere forældre fremhæver medarbejdernes indlevende og anerkendende tilgang som en meget vigtig katalysator for at ville dele egne erfaringer med andre.
- Kursisterne udtrykker, at Familiekurset har hjulpet dem til at reflektere over rollen som forældre og givet dem en bedre forståelse af deres børn, samt hjulpet dem til at se de ressourcer, der er i deres familie og i dem selv. Dette har bl.a. resulteret i, at forældrene oplever at have fået en bedre forståelse for, hvorfor deres børn reagerer, som de gør, i tilspidsede situationer, og at de samtidig har lært at håndtere konflikter og pressede situationer i familien ved at trække på den viden, de har fået gennem Familiekurset.
- Et flertal af kursisterne føler sig mindre forkerte som forældre, fordi de oplever ikke at stå alene med deres udfordringer. Det har samtidig gjort det nemmere at deltage i sociale aktiviteter i lokalmiljøet, fordi man har lært andre forældre og deres udfordringer at kende.

Af negative erfaringer fremhæves det at:

- Familiekurset opleves at slutte for hurtigt, og at der derfor ikke er tid nok til at gå ind i temaerne, fordi livshistorierne optager en stor del af kurset. 93 % af kursisterne ønsker sig derfor et længere kursus, med det samme hold og opsamlende samtaler med den tilknyttede familiekonsulent.

2.2 anbefalinger

På baggrund af resultaterne anbefaler rapporten, at Familiekurset fremadrettet bør have fokus på:

- Fortsat fordeling af kursister på baggrund af etnicitet. Vidensdelingen på tværs af kulturer øger den enkeltes families refleksion over egne opdragelsesmønstre. Samtidig skaber vidensdelingen en gensidig forståelse for familieproblematikker, der går på tværs af forskellige kulturer.
- Opfølgende kursusgange/samtaler efter endt kursus. Flere familier ønsker et dobbelt forløb, da de føler at kurserne slutter for hurtigt. Et fokus på enten individuelle samtaler med den projektansatte familierapeut eller opsamlende samtaler i gruppen efter endt kursus vil kunne motivere beboerne til at fortsætte med at implementere den viden, de har fået af at gå på Familiekurset.
- Øge gennemsigtigheden med den relationelle tilgang til Familiekurset. Dette er allerede et fokus blandt de boligsociale medarbejdere. Hvorfor det alligevel er centralt, er fordi noget af det, der giver Familiekurset succes, er det store arbejde og indlevelsen fra medarbejderne bag kurset. Det betyder også, at meget viden er indlejret i bestemte personer, der bliver nøglepersoner for, at Familiekurset fungerer så godt, som det gør. Ved fortsat at sørge for større gennemsigtighed med selve kursusopsætningen vil man sikre sig, at kurset ikke hviler på særlige enkeltpersoners viden og engagement, og evt. nye medarbejdere vil lettere kunne få Familiekursets metode ind under huden. Derudover vil det muliggøre en øget vidensdeling og et samarbejde på tværs af Familiekurset og kommunale institutioner, såsom dagtilbud og skoler i området, og tillade andre kommunale indsatser at drage nytte af Familiekursets succesfulde metoder.
- Fokus på hvordan familierne sammensættes ud fra tematiske problemstillinger og alderen på kursisternes børn. Kursisterne er særligt interesserede i temaer, som afspejler deres børns alder og de problemstillinger, der kan følge med bestemte alderstrind.
- Variere i antallet af familier på Familiekurset afhængig af typen af familier og tyngden af udfordringer. At dele sin livshistorie i en stor forsamling, kan være udfordrende, hvis man har gennemlevet voldsomme episoder. På samme måde kan det være udfordrende at rumme andres livshistorie, hvis man selv er sårbar.

3.0 Metode, Definitioner og begrænsninger

Den anvendte metode, der danner rammen for denne rapport, er baseret på antropologisk feltarbejde og interviews. Data er indsamlet i tidsrummet d. 24. oktober til d. 6. november 2022.

Dataen er samlet via gruppeinterviews og individuelle interviews med 18 familier, som har deltaget i Familiekurset fra 2018 til 2021. Derudover baserer rapporten sig på feltnoter og beskrivelser indsamlet til en familiekursus gang i efteråret 2022. For at skabe et fyldestgørende overblik over Familiekursets principielle effekt og deltagernes oplevelse af kurset er der foretaget 4 gruppeinterviews med 3 familier fra hvert år, kurset har været afholdt. Dertil er der lavet uddybende interviews med kursister fra hvert år og yderligere lavet interviews med 6 forskellige familier fordelt på de fire år, kurset har eksisteret.

Evalueringen er foretaget ud fra en kvalitativ tilgang. Fokus for interviewene med beboere i Højvangen har fokuseret på, hvordan familierne har oplevet at være på Familiekursus, hvordan forældrene trives i forælderrollen, og hvordan de har implementeret Familiekurset i deres hverdag. Der er gennemført uformelle interviews med lederen af Fælles om Højvangen samt gruppeinterviews med de to medarbejdere, som afholder kurset.

Som led i dataindsamling har evalueringen anvendt deltagerobservation til generering af feltnoter. Ved at foretage beskrivende, fokuserede og selektive observationer af både medarbejdere og kursister har jeg undersøgt den sociale situation, data er genereret i. Dette er foregået gennem uformelle samtaler med medarbejdere og ved at indgå i deltageres dagligdag, i det omfang det var muligt. Det har givet mulighed for at forstå temaer relateret til rapportens problemstilling, som ellers ikke ville være blevet dokumenteret i interviews, da fokus har været på observation af handlinger og specifikke aktiviteter og sociale kontekster udenfor interviewsituationen. Analysen i rapporten skal forstås som en analytisk efterbehandling og ikke som objektive sociale facts. De analytiske indsigter, som denne rapport leverer, er derfor netop det: indsigter, som har ledt til det analytiske fokus på hovedtemaet: *At føle sig set i sine udfordringer og forstået.*

3.1 Nvivo kodning

I behandlingen af data er der blevet anvendt Nvivo til at skabe en fælles temakodning på tværs af de adspurgte. Dette har medført opbygningen af underliggende temaer, som går igen i blandt de adspurgte. Til hvert interview er der anvendt en åbenkodning af data, hvor materialet er blevet

inddelt i temaer. Efter åbenkodning har databehandlingen bestået i at lave en relationel kodning for at finde sammenhænge mellem temaer. Dette har medført en analyse og systematisk udvælgelsesproces af tværgående temaer, som har ledt til rapportens analytiske dimensioner samt deres dynamiske forhold til hinanden.

3.2 Begrænsninger:

Da projektet udelukkende er baseret på etnografisk data og interviews, er der derfor ikke tale om et repræsentativt datasæt, forstået som kvantitativ repræsentation af Familiekurset i Højvangen. Ud af de 59 familier, som har deltaget i kurset, har 23 kursister fordelt på 18 familier deltaget. Rapporten har i udgangspunktet arbejdet med analyser, som ikke kan løsrides fra deres specifikke kontekster og interviewsituation. Dvs. at rapporten viser et billede af Familiekurset i Højvangen, og hvordan kurset har påvirket de deltagende familier.

4.0 Familiekurset- At føle sig set i sine udfordringer og forstået

I det følgende afsnit beskrives det, hvordan Familiekurset er organiseret, og hvilke metoder medarbejderne arbejder ud fra. Derefter beskrives selve kursusstrukturen for Familiekurset.

4.1 Familiekursets praksis og metode

”At have medbestemmelse til at forme de sociale indsatser skaber en helt anden relevans for det arbejde, vi laver”.

Konceptet bag Familiekurset er udarbejdet i et samarbejde mellem Højvangens boligsociale sekretariat, Skanderborg Kommunes Børne- og Ungeafdeling, Sundhedstjenesten, Familiehuset og kompetencecentret i Skanderborg, samt én beboer repræsentant fra Højvungen. Efter selve konceptudviklingen har de tre boligsociale medarbejdere i Højvungen stået for selve implementeringen og videreudviklingen af kurset. Lederen af Fælles om Højvungen referer jævnligt til styregruppen og bestyrelsen for hele tiden at skabe synlighed med udviklingen af Familiekurset. Lederen af Fælles om Højvungen udtrykker, at det boligsociale sekretariat er en lille enhed og medarbejderne er meget selvkørende. Hun understreger, at hun har det administrative ansvar og hele tiden er med i processen, men at det er vigtigt, at de boligsociale medarbejdere får medansvar til aktivt at forme de boligsociale indsatser. På den måde udnyttes medarbejdernes kompetencer og erfaring bedst muligt.

For medarbejderne har det været vigtigt at være med i processen med at udvikle forandringsteorien, der ligger til grund for Familiekurset. For særligt de to medarbejdere, som står for den praktiske afvikling af Familiekurset har det været vigtigt, fordi Kommunens medarbejdere i udgangspunktet ikke har haft det samme indgående kendskab til Højvungen og derfor har haft et mere formalistisk udgangspunkt i udarbejdelsen af Familiekurset. Medarbejderne fremhæver at have ændret det oprindelige kursus fra et udpræget læringsorienteret fokus til i langt højere grad at være fokuseret på relationsarbejde. De beskriver, at det har været vigtigt i forhold til at få beboerne til at deltage i kurset. De to medarbejdere, som står for den praktiske afvikling af Familiekurset, har henholdsvis arbejdet i boligområdet i 12 år som boligsocialmedarbejder og i 4 år som tilknyttet Familieterapeut. Begge medarbejdere er uddannede pædagoger med efteruddannelse

i Familierapi. Deres opsøgende arbejde og involvering i de mange aktiviteter og tiltag i boligområdet har skabt et indgående kendskab til familierne og har været styrende for den måde, Familiekurset har udviklet sig på.

Medbestemmelsen i at udvikle kurset og fokus på relationsarbejde har betydet, at medarbejderne løbende har kunne indrette kurset, så det bedst muligt har kunnet afspejle de problemstillinger og ønsker, som har været relevante for beboerne i Højvangen. Det betyder blandt andet, at kurset fra at have haft et primært fokus på tematiske oplæg, der også beskrives som en *"gammeldags skolelærertilgang"* og *"tavleundervisning"* med mange oplægsholdere udefra, har ændret sit fokus til at fokusere mere på livshistorier og gruppesamtaler som det bærende element i Familiekurset. Livshistorier anvendes som metode til at få beboerne til at reflektere over eget liv og egne ressourcer. Som medarbejderne beskriver:

"Når I kommer til os, vil vi ikke noget med jer. Der skal ske de forandringer, som kan ske. I kommer for at få inspiration".

Denne ændring af kurset skal ses som led i at skabe aktive medborgere i lokalområdet, hvor beboerne selv tager ansvar for at skabe de bedste rammer for dem selv og deres familie. Forandring anses derfor ikke som noget, der kan skabes oppe fra, men skal komme fra beboerne selv. Medarbejderne betragter derfor deres vigtigste rolle som facilitatorer for kursisternes egen lyst til at skabe forandring.

4.2 Kontakt og opstart

Det er vigtigt for medarbejderne at understrege, at man for at komme på familiekursus ikke skal have et problem, men selve det at være familie kvalificerer en til at være med. Derfor gør lederen af Fælles om Højvangen meget ud af at oplyse om Familiekurset i Boligrådets nyhedsbrev, der sendes ud til alle husstande. Udover nyhedsbrevet, tager lederen af Fælles om Højvangen og den boligsociale medarbejder kontakt til familierne i boligområdet. Dette sker ofte ad hoc og i forbindelse med andre aktiviteter i Højvangen hvor de møder familierne. Samtidig har den boligsociale medarbejder, som har arbejdet i Højvangen i 12 år, et indgående kendskab til familierne, der gør det nemt at opsøge familierne, fordi de allerede kender ham. Hvis familierne

udtrykker interesse for kurset, inviteres de til en individuel samtale med den projektansatte familierapeut. Familierapeuten udarbejder på baggrund af samtaler med familierne en liste over potentielle temaer, som familierne ønsker at vide mere om, og når der er samlet et hold af 6-8 familier, laver medarbejderne en kursusplan ud fra beboernes tematiske ønsker. Medarbejderne fortæller at temaerne på kurset ofte centrerer sig omkring børneopdragelse, teenagere og forælderrollen, men temaer som sorg og traumer også fylder for kursisterne.

Det er vigtigt for medarbejderne at skabe homogene grupper. Familierne forsøges derfor sammensat efter tematiske ønsker og problemstillinger. Denne proces kan ifølge medarbejderne være indviklet og kræver et indgående kendskab til familiernes problemstillinger og individuelle baggrunde, så der ikke skabes for store afstande mellem kursisterne. For medarbejderne er de individuelle samtaler derfor essentielle for at skabe en forforståelse for familiernes udgangspunkt, og er det, som ligger til grund for medarbejdernes sammensætning af holdene. Tidligere på Familiekurset var der opdelt hold med etniske danskere og syriske flygtninge, men medarbejderne har fået fokus på at blande forskellige etniske familier, således at Familiekurset også afspejler den demografiske fordeling i Højvangen. Dette gøres ud fra en målsætning om at skabe et socialt netværk på tværs af Højvangens beboere.

Kurset er struktureret således, at familierne mødes en gang om ugen til fællesspisning inden aftenens tema introduceres. Som medarbejderne siger:

”Vi gør noget ud af at lave mad til folk, og du skal ikke vaske op. Det skal være noget andet end derhjemme. Det skal ikke være en byrde”

Efter maden er der aktiviteter for børnene i den nærliggende Børnehave med en pædagog og to frivillige unge fra Højvangen. Forældrene sætter sig derefter sammen i en rundkreds med de to medarbejdere fra Familiekurset.

For medarbejderne er det vigtigt, at børnene kan lide at komme på Familiekurset, og det ikke kun er et rum for deres forældre. Som en af medarbejderne udtrykker det:

”Hvis de har det godt, kommer forældrene”. For medarbejderne er det godt, hvis børnene kan se, at deres forældre har det godt, da det motiverer hele familien til at komme til familiekurserne. Derfor

er det vigtigt at skabe nogle afslappede rammer omkring Familiekurset, som familierne har lyst til at være i.

Alle kursister underskriver en tavshedspligt inden første kursusgang. Tavshedspligten er vigtig i forhold til at kursisterne føler sig trygge ved at fortælle åbent om deres udfordringer i familien.

4.3 Livshistorier

Som led i Familiekursets arbejde er livshistorier et centralt værktøj til at skabe refleksion over rollen som omsorgsperson for sit barn. Som medarbejderne beskriver, er formålet at se på, hvad vi har med os, og hvordan det påvirker vores egen forælderolle. Livshistorierne er tænkt som en måde at gøre temaer på kursusgangene mere erfaringsnære for kursisterne.

” Når du bliver forælder, er du jo selv blevet opdraget. Hvordan var det? Var der kontakt? Var der omsorg? Det er meget betydningsfyldt i forhold til, hvad du har fået med. Det der sker, når vi fortæller livshistorier på kurset, er, at man spiller sig selv på banen”

Metoden bag livshistorier er inspireret en relationel og anerkendende tilgang, hvor medarbejderne og kursisterne undersøger, hvad har været muligt for dem i deres liv. På kurset gennemgår medarbejderne tilknytningsmønstre og inddrager kursisters og egne livshistorier. Her reflekterer de i fællesskab over, hvor det var trygt, og hvor det var farligt i deres opvækst. Medarbejderne fremhæver, at det, som fylder på kurset, ofte er rigtig meget der, hvor deltagerne er utrygge. Det handler derfor for medarbejderne om at skabe en refleksion over, hvem du er som forælder, og hvilket perspektiv på forældreskab den enkelte kursist sidder med. Livshistorier fylder derfor en stor del af kursusgangene, hvor hver den enkelte kursist får tid til at fortælle. Det bevirker også, at kursisterne får meget tid til at lytte til hinanden. Ifølge medarbejderne er det med til, at de giver omsorg til hinanden og på den måde bærer hinanden med, når de deler livshistorier. Livshistorierne er på den måde med til at skabe indholdet på kurset.

En vigtig del af kurset er, at det ikke kun er kursisterne, som fortæller deres livshistorier. For at skabe en gensidighed og ligeværd på kurset starter medarbejderne kurset med at fortælle deres egen livshistorie. Da det ikke er familiebehandling, de laver på Familiekurset, men et dialogisk rum for forældreskab, er det vigtigt for medarbejderne, at kursisterne ikke føler sig pressede til at

fortælle mere, end de har lyst til. Ved at bruge sig selv og egne erfaringer på kurset ønsker medarbejderne at synliggøre, at alle forældre kommer til at stå med udfordringer, og at det derfor ikke er noget underligt eller pinligt at tale om. Som den pædagogiske medarbejder siger:

” Der er mange terapeuter, der ikke bruger sig selv, som vi gør. Vi er ikke private, men personlige. Det styrker relationen og åbner op. Vi sidder ikke og stiller os selv op på en piedestal. Det er modsat en gammeldags skolelærertilgang. Vi har noget helt personligt oppe at vende. Det kender vi, og det taler vi ind i. Det gør noget for relationen, at vi tør stille os op på den måde. Det skaber et meget tillidsfuldt rum”

Ifølge medarbejderne er det at være villig til at bruge sig selv personligt, men ikke privat, en vigtig kilde til at skabe tillid mellem kursisterne og medarbejderne. Mange af kursisterne har oplevet at blive talt ned til af fagpersoner i kommunale tilbud, men på Familiekurset er det vigtigt for medarbejderne, at kursisterne føler, at der ikke er nogen, der dømmer dem eller forsøger at belære dem om den rigtige måde at være forælder på. Som de siger, så er deres vigtigste rolle at facilitere et rum og en samtale, der kan inspirere familierne.

Et andet vigtigt element, som medarbejderne fremhæver, er deres interne dynamik på kurset. Her forsøger de at skabe en uformel tone ved at udfordrer hinanden på det, de siger.

” Det er vigtigt at tale om det på en humoristisk måde. Der skal grines, ellers er det ikke til at være i. Der er energi i at have den tilgang. Det er meget vigtigt. Når vi taler om det her liv her, så er det vigtigt at tale lethed op”

Ifølge medarbejderne bevirker det, at kursisterne slapper af, fordi de ikke betragter dem som autoriteter, men som mennesker, der er oprigtigt interesserede – og på den måde er der ikke et ”hierarkisk forhold, der står i vejen for kursisternes lyst til at tale om sig selv og deres udfordringer”.

Begge medarbejdere er meget bevidste om det rum, der skabes på Familiekurset, og derfor er humoren og den uformelle stemning ifølge medarbejderne med til at sætte en grænse for, hvilken karakter samtalerne tager. For medarbejderne er det en hårfin grænse, som de hele tiden er

opmærksomme på, og hvor de ikke presser kursisterne, så kursisterne ikke føler, at de udleverer for meget af dem selv.

4.4 Hjemmeopgaver

På kurset får familierne individuelle hjemmeopgaver med hjem, som der følges op på den efterfølgende kursusgang. "Hjemmeopgaverne" tager udgangspunkt i familiernes eget liv og konkrete udfordringer, eksempelvis at skabe ro i en selv igennem vejrtrækningsøvelser, når man oplever vrede, eller ikke føler at man kan rumme sit barn i en given situation. De konkrete hjemmeopgaver er med til at understøtte familierne i deres hverdag. Medarbejderne fortæller, at denne form for hjemmeopgaver har hjulpet til en bedre kommunikation i familierne, samt hjælper dem til selv at finde løsninger, når de møder en lignende situation. Ifølge medarbejderne afhænger hjemmeopgaverne af den enkelte families udfordringer. Medarbejderne oplever, at hjemmeopgaver er med til at konkretisere temaerne på Familiekurset og giver familierne en mulighed for at tale om implementeringen af tematikkerne med de andre familier på kurset.

4.5 Delkonklusion – Klargøring af principper for Familiekurset

Livshistorier, Hjemmeopgaver og Familiekursets temaer er alle metoder, der retter sig imod tre centrale principper for Familiekurset:

- Medarbejderne er facilitatorer for at skabe et rum for aktiv selvrefleksion hos kursisterne
- Medarbejdernes personlige indlevelse igennem relationsarbejde
- Kursisternes egen motivation for aktivt at arbejde med egne udfordringer

Disse tre principper efterleves, i det omfang medarbejderne har et indgående kendskab til familierne og har en personlig og opsøgende tilgang til arbejdet med Familiekurset. Denne form for relationsarbejde baserer sig på en gensidig tillid, der kræver arbejde at opbygge og vedligeholde.

4.6 Udfordringer:

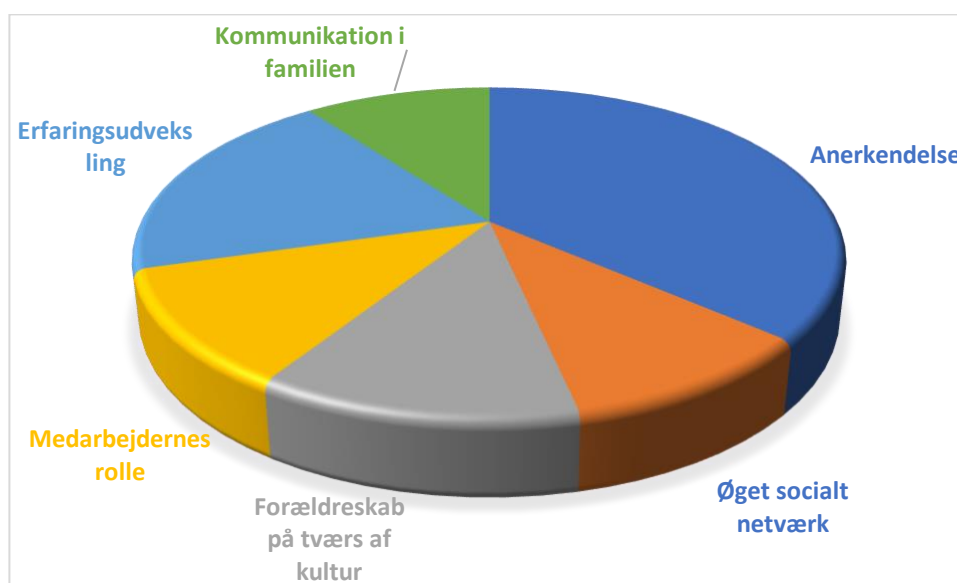
Principperne for Familiekurset bygger på tillid, personlig kontakt, nærvær og mange års erfaring blandt medarbejderne. De boligsociale medarbejdere afholder en fast "debrifing" efter hver kursusgang for at synliggøre de spontane processer og reaktioner, der sker under kursusforløbet.

Dette arbejde er vigtigt fordi medarbejdernes mange års erfaring og personlige tilgang kan føre til tavs viden, som kan gøre det vanskeligt at:

- Synliggøre det konkrete arbejde med kursisterne.
- At konkretisere abstrakte fænomener som udviklingszoner for kursisterne og forandringsteoriens målsætning, der hurtigt kan blive for generaliserende og teoretiske størrelser i selve den praktiske afvikling af Familiekurserne.

5.0 Kursisternes oplevelse af Familiekurset

Kursisterne oplever generelt Familiekurset som et hyggeligt og lærerigt sted at komme. Særligt fremhæver de medarbejdernes anerkendende og personlige tilgang som central for, at de føler sig trygge i at tale om svære emner. I nedenstående Figur 1, ses de tematikker, som har fyldt mest på tværs af interviewene med kursisterne på Familiekurset. I det følgende vil jeg udlægge de forskellige tematikker og deres interne dynamik. De fem temaer peger på, at det at føle sig set i sine udfordringer og forstået er centralt for kursisternes oplevelse af have været på Familiekursus.

Figur 1: Gennemgående temaer hos kursisterne på Familiekurset

5.1 Anerkendelse og erfaringsudveksling skaber bedre kommunikation i familien

I kursisternes oplevelse af kurset fremhæves anerkendelse som den mest centrale motivationsfaktor for at komme på Familiekurset. Kursisterne fortæller, at de føler sig forstået og

respekteret af både medarbejderne og de andre kursister, hvilket har givet dem et større selvværd og overskud til at arbejde med de udfordringer, som de oplever i deres familie. 85 % af kursisterne oplever det at dele sine erfaringer uden at blive dømt har bevirket, at hverdagen er blevet nemmere at håndtere, fordi de ikke følte sig forkerte som forældre.

En mor fortæller om sin oplevelse med at dele erfaringer:

"Jeg fik god erfaring med at dele. Man kunne godt blive lidt genert, men jeg følte mig ikke utryg. familieterapeuten sagde, at jeg bare skulle prøve at fortælle, og så gjorde jeg det. Det gav en tryghed at åbne op. Særligt efter tredje gang. Man kunne sige ting, man ikke ville sige andre steder f.eks. I caféen. Det var aldrig grænseoverskridende, og jeg følte, at folk kunne bruge, hvad jeg sagde"

Flere af kursisterne fortæller, at det at have et rum, hvor man kan dele sine erfaringer uden at skulle frygte at blive dømt, har hjulpet på deres selvværd. Som en anden mor fortæller:

"Det har været rigtig godt, fordi vi har snakket om ting fra barndommen af, og få det ud, fordi vi som indvandrere.... Ja, sådan nogle ting snakker vi ikke om derhjemme, du ved. Og så når man kommer over, så bliver man spurgt ind til sådan nogen ting, og så snakker man mere om det. Og bare det at snakke om det, det hjælper på det... få det ud og sådan... Og så andre folk kunne høre det, og så var det også sådan, man fik sådan en anerkendelse af at tænke på, hvor man havde været henne, og hvor er du er henne nu, og det var faktisk ret godt, og du bliver kun stærkere og stærkere. Det kan kun gå op ad og ikke den anden vej. Man ved, at man er noget værd og sådan noget. Så det har været rigtig godt"

To andre Kursister forklarer:

"Der var meget snak med det her med privatliv, barndom, opvækst og sådan noget... og så igen... vi kender alle sammen hinanden på kryds og tværs... men det synes jeg, familieterapeuten var rigtig god til at få en med på. Hun overbeviste mig om, at det var et trygt sted"

”Ja, Medarbejderne var rigtig gode til at forklare os, hvordan vi kunne snakke om det. Når jeg snakker om det, får jeg fred i mit hjerte, og det betyder meget at blive hørt”

Anerkendelsen, kursisterne oplever, er særligt knyttet til den erfaringsudveksling, som sker mellem kursisterne på baggrund af deres livshistorie. For flere af kursisterne er Familiekurset det eneste sted, hvor de har følt sig trygge nok ved at dele ud af deres livshistorie og aktuelle livssituation. Oplevelsen af ikke at blive dømt af medarbejderne eller de andre kursister beskrives som en *”lettelse”*, som giver kursisterne en følelse af at have værdi i dem selv, og at de ikke står alene med deres udfordringer. Som en far beskriver det:

”Vi har alle sammen børn, så er det okay, at man ikke føler sig god nok til at have børn. Der var okay, at vi alle sammen havde det sådan, og så tænker man nå, det er okay at snakke om min barndomshistorie, for det er bare en del af mig”

Følelsen af ikke at stå alene med sine udfordringer er blandt kursisterne også med til at motivere dem til at arbejde med kursets temaer derhjemme. Som beskrevet i afsnittet Hjemmeopgaver får kursisterne konkrete opgaver baseret på udfordringer, som de oplever i deres familie. Ifølge et flertal af kursisterne oplever de at have mere energi til at håndtere de udfordringer, der opstår i hjemmet. Her beskriver flere, at de har fundet ro i, at de ikke skal kunne klare alt, og det er okay.

5.2 Udfordringer ved erfaringsudveksling

Flere af kursisterne fremhæver oplevelsen af at føle sig generte i starten i forhold til at tale om deres livshistorie foran andre fra beboere i Højvangen. Enten fordi man ikke kendte de andre på kurset, eller fordi man kendte dem for godt. En central udfordring, kursisterne beskriver, er:

- Sladder
- Kulturelle grænser for deling af personlige oplysninger
- Tyngden af delte erfaringer

Flere af kursisterne fremhæver, at alle kender alle i Højvangen, og derfor har de haft en frygt for, at det, de sagde på Familiekurset, potentielt skulle blive brugt imod dem. Flere beskriver et hierarki

blandt beboerne i Højvangen, som gør det ubehageligt at møde op til sociale arrangementer. Samtidig fremhæves det, at man frygter, hvad andre beboere vil bruge sårbar viden om en til.

Blandt særligt de muslimske kursister kunne det at fortælle livshistorier være en enormt grænseoverskridende handling, fordi det involverede at tale om emner, der var forbundet med skam. Særligt for de muslimske kvinder på kurset havde det været en proces at begynde at åbne op, og flere fortalte, at de ofte afholdt sig fra at sige for meget om deres problemer i familien, fordi der var ting, *man* ikke skal fortælle, fordi det kunne få konsekvenser, hvis kommunen fik det at vide.

Flere af beboerne udtrykker, at det at dele ens livshistorie kan være hårdt. Særligt for kursister, som har oplevet voldsomme og ubehagelige ting. På samme måde kan det være hårdt og svært at tage andres livshistorie ind, hvis man selv er sårbar.

5.3 Medarbejdernes rolle, nærvær og tillid

Ikke at blive dømt som en dårlig forælder går igen på tværs interviewene med kursisterne. Her beskrives særligt medarbejderne bag Familiekurset som dygtige til at skabe et trygt og hyggeligt rum for læring i øjenhøjde. Adspurgt svarer 65 % af kursisterne, at de ikke ville have taget imod Familiekurset, hvis kurset var blevet udbudt af Kommunen. Mange af kursisterne fremhæver, at modsat deres oplevelse af Skanderborg Kommunes tilbud var medarbejderne i Højvangen ikke formynderiske overfor dem. De var ikke "*fagpersoner*", som ville fortælle dem, hvad de skulle gøre og ikke måtte gøre. Samtidig fremhæves det, at det var godt, at familieterapeuten i udgangspunktet ikke kendte familierne før kurset på samme måde som den boligsociale medarbejder, der kendte kursisterne fra andre aktiviteter i Højvangen. Som en kursist beskriver det:

"Det var rart at starte med en, der ikke kendte en. Der var ikke skrevet noget i forvejen. Det var rart at snakke med en, der ikke kendte os. Ja, hun kom bare og spurgte, hvem er du. Store åbne spørgsmål. Så er det en selv, der fik lov til at fortælle sin historie"

Medarbejdernes evne til at skabe et trygt rum for kursisterne fylder meget i interviewene. Her fremhæves det, hvordan medarbejderne er gode til at respektere kursisterne der, hvor de er og ikke presse dem til at dele erfaringer, men støtter dem i at åbne sig op. Kursisternes oplevelse af Familiekurset afspejler de principper, medarbejderne arbejder efter, hvor det nærværende relationelle arbejde danner grundlaget for indfrielsen af de objektive målsætninger. Som kursisterne beskriver det:

"Det blev også respekteret, hvis man kom derovre en aften og sagde, mit humør er egentlig ikke så godt i dag, så jeg siger nok ikke så meget. Så var det også okay, at man bare sad der, og så kunne man byde ind, hvis man havde behov for at sige noget, og ellers fik man bare lov til at sidde der og bare være der, altså i stedet for man ringede derop og sagde, jeg kommer ikke i dag, jeg har det ikke så godt, jamen så var det bedre at dukke op og være sammen med de andre, så kunne det egentlig ændre sig ved bare at være med"

Flere af kursisterne beskriver, hvordan de oplevede, at medarbejderne ikke bare var der for at fortælle dem, hvordan de skulle håndtere deres udfordringer. Et vigtigt element i denne opfattelse af medarbejderne er, at de betragtes som lige så personligt investeret i kurset som dem selv. De var ikke "autoriteter", men "mennesker" som flere af kursisterne fremhæver. Det menneskelige aspekt kom særligt til udtryk på selve kurset, hvor kursisterne fremhæver, hvordan medarbejderne også fortalte deres livshistorie og kom med eksempler på svære situationer fra deres eget liv.

Også de indledende samtaler med den familieterapeutiske medarbejder fremhæves af kursisterne som vigtige, fordi de føler sig set og får indflydelse på kurset. 95% af kursisterne fremhæver for samtalen med familieterapeuten som det, der fik dem til at deltage i kurset i første omgang.

At medarbejdernes rolle og personlige tilgang til kurset er vigtigt for kursisterne følelse af tryghed, fremhæves flere gange i løbet af interviewene. Medarbejdernes aktive brug af dem selv på kurset hjalp kursisterne til at føle, at de ikke var alene med opdragelsesmæssige udfordringer, fordi de kunne spejle sig i medarbejdernes egne livshistorier og opdragelsesmæssige udfordringer. Det samme gælder for de oplægsholdere, som blev inviteret til at give oplæg. Her beskrives det, hvordan det var godt, at de hverken kom fra området eller kommunen, så det ikke var en, man kunne blive

konfronteret med igen. Adspurgt beskriver tre kursister forskellen på kommunale tilbud og Familiekurset:

”De (oplægsholderne) kom med egne erfaringer, de var mennesker man mødte. Det var ikke en sagsbehandler. Det var ikke en, der bare lavede et foredrag for at lave et foredrag”

” så havde vi ikke åbnet os så meget. Hvis det var en sagsbehandler, der havde lavet et oplæg, så kunne man godt sidde og være bange for, okay så hvis jeg får ny sagsbehandler, og det så var hende, der dukkede op og fik min sag. Så har jeg jo ikke lyst til først at sidde sådan at åbne sig og så bagefter skal sidde oppe ved kommunen og tænkte fedt, der fik hun lige noget at vide, hun ikke skulle have at vide”

”Altså jeg ville være bange for, hvis der kom en fra kommunen, at så ville jeg være bange for at sige noget, som kunne skade mig senere, men det er jo også, fordi man føler sig udsat på den måde”

Ovenstående beskrivelser af forskellen mellem et kommunalt tilbud og Familiekurset er i tråd med Familiekursets egen ambition om, at medarbejdernes rolle ikke kun er at facilitere et tematisk læringsrum – det medarbejderne beskriver som *”tavleundervisning”*. Medarbejdernes personlige tilgang og fokus på relationsarbejde, som skal inspirere og styrke familierne i selv at arbejde med deres udfordringer, er på den måde med til at skabe en oplevelse af Familiekurset som noget ikke-kommunalt. Noget, der kun kan ske i det omfang, der er etableret en tillidsfuld relation mellem kursisterne og medarbejderne.

5.4 Udfordringer ved medarbejdernes rolle

Relationsarbejdet, der udgør en vigtig del af Familiekurset, er båret af medarbejdernes personlige engagement i kurset. Med det store fokus på indlevelse og nærvær bliver medarbejdernes aktive deltagelse og omsorgsarbejde på kurset omdrejningspunktet for dets succes. Det skaber en balancegang mellem at være personligt investeret i omsorgsarbejde og samtidig sørge for at holde kursets tematiske emner for øje, da de potentielt kommer til at fylde mindre.

5.5 Forældreskab på tværs af kultur styrker det sociale netværk i Højvangen

Et centralt tema, der kom op i interviewene, er børneopdragelse på tværs af kultur.

Familiekurset afspejler den demografiske profil i Højvangens boligforening, som er udpræget multikulturel. Generelt for kursisterne oplever de det som en meget positiv oplevelse at dele erfaringer med folk, der kom med en anden kulturel baggrund end deres egen. Som en far udtrykker det:

"Det er lige meget om man havde psykiske problemer eller krig eller skilsmisse. Vi var sammen om at være forældre, og så var det sådan set lidt lige meget, hvad man har af baggrund, og hvor man kommer fra"

Flere fremhæver, *"at når vi fortæller vores livshistorie, så ligner vi alle sammen hinanden"*. Kursisterne oplever det som en styrke at spejle sine egne udfordringer i en anden kultur, og at det samtidig gav en mulighed for at tale med folk, man ellers ikke ville have talt med. Dette gælder for både etniske danskere og danskere med anden etnisk baggrund.

Særligt blandt kursisterne med anden etnisk baggrund opleves Familiekurset som et sted, der giver dem en indføring i det danske samfund, som de ikke føler, de har fået andre steder. Her fremhæves det, hvordan det at forstå dansk kultur og normer igennem børneopdragelse har gjort det nemmere at forstå det danske skolevæsen og betydningen af fritidsaktiviteter.

Som en mor, der har boet i 7 år i Danmark, fortæller:

"Hvis du kommer som ny til Danmark, og hvis de ikke kan gå til kursus eller samtale, hvordan lærer du så? Du lærer ikke nogen ting. Men hvis du kan gå til kurser, og du hører og lærer med vennerne, og du hører om børnene og relationerne her [Danmark] og om mange ting. Så bliver du mere forstående overfor, hvordan du kan bo her. Det hjælper"

En anden mor uddyber:

"Det var godt at høre om erfaringer fra danske familier. De kender kulturen, det gør, at jeg bliver klogere på Danmark. De [etniske danskere] lytter også, f.eks. hvis jeg snakker om mig selv, fordi nogen gerne vil høre, hvordan jeg tænker om religion, eller hvis jeg siger, at i mit hjemland der må"

børnene ikke gå på gaden alene. Det skaber mange spørgsmål fra de danske familier. Det gør, at vi bliver klogere på hinanden”

En tredje mor, som har boet i Danmark i 12 år, fortæller:

”Før var det svært, men nu er det blevet meget nemmere. Jeg bliver glad, når jeg møder andre forældre og bager kager til klassen og laver min egen slags mad, og de spørger efter opskriften. Pga. familiekurset har jeg åbnet op i mit hjerte, og jeg er også begyndt at hjælpe andre kvinder med at forstå AULA i skolen. Vi har lavet en læsegruppe for at kunne forstå de mange beskeder”

Generelt beskriver kursister med en anden etnisk baggrund end dansk, hvordan Familiekurset har hjulpet dem til at skabe ro og overskud til at tage dansk kultur mere ind. Flere af kursisterne med anden etnisk baggrund fremhæver også, at de efter Familiekurset har fået en bedre kontakt til deres børn, fordi de bedre forstår de danske normer og kultur, som deres børn lever i. Som en mor, der har boet i Danmark i 11 år, fortæller:

”Jeg stoler mere på min datter nu. Jeg tror på, at hun ikke drikker for meget, og hun gør ikke nogen farlige ting. Før tænkte jeg for meget og ville bare beholde hende hjemme. Det var heller ikke godt, det var ikke rart”

En anden mor tilføjer:

”Jeg har to teenagepiger, og jeg er helt sikker på dem nu. Jeg kan spørge, hvor går du hen, og de siger, mor jeg gør sådan her og sådan der. Helt sikker? spørger jeg så, og de siger, ja. Er jeg helt sikker? Det ved jeg ikke, men så vi sætter vi os ned og snakker om, hvad de har lavet i løbet af dagen og sådan”

Generelt fortæller kursisterne, at kurset har hjulpet dem til at stole mere på deres børn, og det er okay ikke at vide alt, hvad de laver hele tiden. Mange af kursisterne oplever at komme fra en anden religion og kultur, hvor børneopdragelsen er meget anderledes end den danske. Ifølge kursister af anden etnisk herkomst har Familiekurset hjulpet dem til at reflektere over opdragelsesmønstre i Danmark i forhold til deres hjemland. Det har hjulpet dem til at reflektere over deres egen

opdragelse af deres børn i forhold til det samfund og de normer, deres børn vokser op i i Danmark. Et særligt vigtigt tema for kursister af anden etnisk herkomst har været, hvordan man kommunikerer med børn, samtidig med at man sætter grænser.

Som en mor beskriver:

”Ja. Altså, f.eks. en situation hvor dit barn græder meget, så skal du blive ved dem. Du bliver genert, når de græder, ik. Her i Danmark, hvis du går i supermarkedet, og dit barn græder, så bliver du bange inde i hjertet, og alle mennesker kigger på dig, og du føler, at alle de her mennesker kigger på dig, fordi din baby græder. Så kommer vi ind og snakker med medarbejderne på Familiekurset. De siger, det er lige meget, du behøver ikke at tænke, det er pinligt, og så er det lidt nemmere. De siger, du behøver ikke give din baby mange ting, for at de holder op med at græde. Hvis dit barn græder, og du giver dem ting, så lærer de, at de får ting, hvis de græder”

Interviewer: er det en forskel mellem dit hjemland og Danmark?

”Ja! Hvis dit barn græder i supermarkedet, og du køber ind i mit hjemland, og du ikke giver dem noget, så vil folk sige, at du er nærig, og du ikke er en god mor. Det er sådan, folk tænker. Her [Danmark] er det forkert at give ting til børn hele tiden. Når man siger til børn nej, så lærer de at forstå nej og ja. I mit hjemland vil folk kigge på dig og sige, at du er en dårlig mor, hvis du ikke giver dit barn ting, når det græder og spørger om ting. Jeg tror, at hvis man siger ja hele tiden, så ødelægger det barnet, når de bliver store. Det siger de på Familiekurset. Du skal ikke sige ja til alting. Fordi det er ikke barnet, som bestemmer over dig. Det er dig, som er mor og far”

Som i ovenstående citat fortæller et flertal af kursister af anden etnisk herkomst, hvordan Familiekurset har været et godt sted at finde ud af, hvad der forventes af en som forælder i Danmark. Særligt fremhæver kursisterne, at det at kunne tale ”frit” med etniske danskere og medarbejderne om børneopdragelse har givet flere af familierne et bedre indblik i, hvordan de bedst kan være der for deres børn, og hvordan de bedre har kunnet forstå, hvad der forventes af dem som forældre.

En anden vigtig tematik, som fremhæves i interviewene, er, hvordan kurset har givet flere af kursisterne mod på at deltage i andre aktiviteter i Højvangen, og det har været rart at lære andre familier at kende. Her ses dog en forskel mellem de etniske danskere og anden etniske danskere. Flertallet af de anden etniske danskere deltager aktivt i mange forskellige fritidsaktiviteter i Højvangen, så som Bydelsmødre, Storelegeland og blåaftener, og de beskriver, hvordan de har inviteret flere af deres venner med til Familiekurset. Modsat beskriver særligt de etniske danskere, som har boet i Højvangen i mange år, hvordan de holder sig til det sociale netværk, de allerede havde inden kurset og ikke har fået mere lyst til at opsøge andre aktiviteter i Højvangen. De etniske danskere beskriver sladderens i Højvangen som en forhindring i at opsøge andre beboere og aktiviteter. Den samme bekymring ses ikke blandt de ikke etniske danskere, der beskriver, hvordan Familiekurset har gjort det nemmere for dem at tale med de andre beboere og tidligere kursister, fordi de har delt deres livshistorier og nu kender flere personer indgående. Sladderens og det sociale hierarki i Højvangen fylder derfor mere for de etniske danskere og synliggør to forskellige perspektiver på Højvangen. Forskelle i perspektiv kan skyldes, at de etniske danskere igennem deres mange år og kendskab til boligområdet har en anden forudsætning for at forstå nogle af de sociale dynamikker, der eksisterer og har eksisteret i boligområdet. Som flere af dem beskriver, ønsker de ikke at komme i flere af de sociale rum som f.eks. caféerne, fordi det er *"sladreklubber"*, som ekskluderer. De anden etniske danske kursister har ikke den samme oplevelse og virker langt mere opsøgende i forhold til boligområdets mange forskellige sociale tilbud.

5.5 Udfordringer

Med de mange forskellige kulturer og baggrunde på Familiekurset ligger der en stor opgave i at skabe homogene grupper, hvor kursisternes forskelle og perspektiver bliver produktive i den forstand, at kursisterne oplever at kunne spejle sig i hinandens fortællinger og perspektiver.

Flere af kursisterne har oplevet voldsomme ting som krig og vold, som kræver plads og omsorgsarbejde, der potentielt kan komme til at overstyre kursusafstener, som derved fjerner fokus fra temaerne. Heri ligger der en særlig opgave i at skabe en balance mellem individuelt omsorgsarbejde og kollektiv udforskning af temaer med inddragelse af kursisternes livshistorier.

5.6 Familiernes syn på afslutningen af forløbet

Flertallet af kursisterne udtrykker at have fået meget nemmere ved at håndtere svære situationer i deres familie. Samtidig udtrykker flertallet, at kurset har hjulpet dem på et personligt plan ved at give dem en forståelse for deres egen opvækst, og hvad de ønsker at give videre til deres børn. Centralt for kursisternes oplevelse af Familiekurset er at føle sig set i deres udfordringer og forstået. Et flertal af kursisterne føler sig taknemmelige overfor medarbejderne, hvilket bl.a. kommer til udtryk i forbindelse med afslutningen af forløbene, hvor flere fortæller, at det kan være svært at slippe Familiekurset, fordi de forbinder det med den positive udvikling, som de har oplevet.

6.0 Konklusion

Medarbejderne og lederen af Fælles om Højvangen fortæller, at de oplever en meget høj målopfyldelse i Familiekurset. Denne forståelse af kurset afspejles i kursisternes oplevelse, hvor flertallet af kursisterne oplever at stå stærkere i forhold til familiære udfordringer, takket være Familiekurset.

Som beskrevet er en af kursets væsentlige arbejdsområder at skabe aktive medborgere i Højvangen for bl.a. at bryde negativ social arv. Denne ambition efterleves på kurset ved at tage udgangspunkt i kursisternes egen livshistorie og ressourcer fremfor at betragte kursisterne som passive medborgere, der skal aktiveres. På Familiekurset er alle kursister aktive medskabere af kurset. Dette skaber en oplevelse af medbestemmelse og ansvar for egen læring, som kursisterne tager med ud i deres egne familier. Det er centralt for kursets succes at være bevidst om dette i den videre udvikling af kurset. Mange af kursets gavnlige effekter sker omkring det tætte relationsarbejde og nærvær mellem medarbejderne og kursisterne imellem. Denne form for indlevelse kræver en opbyggelse af et intimt rum, hvor kursisterne føler sig trygge i at dele erfaringer og livshistorier. Ud fra kursets målsætninger om at styrke forældres kompetencer og styrke børn og unges livschancer indebærer dette, at der både afsættes tid til relationsarbejde og temaer. Heri ligger der en balance mellem at skabe et nærværende og personligt rum for refleksion over egne udfordringer uden at tage fokus væk fra de almene temaer, der udbydes på kurset.

Helt konkret kunne man overveje at forlænge kurserne for at give plads til begge niveauer af kurset. Dette kunne gøres ved at lave en klarere opdeling af Familiekursets to fokusområder (temaer og relationsarbejde) ved at lave mindre hold. Det ville kunne give mere tid og plads til relationsarbejde, hvor kursisternes egne livshistorier er det væsentligste aspekt af Familiekurset. Samtidig kunne man lave større hold, der primært havde fokus på temaer og oplægsholdere, der senere ville kunne danne rammen for samtalen på de mindre hold. Dette ville skabe en mere klar struktur omkring kurset og understøtte medarbejderne i ikke at skulle arbejde på flere niveauer på samme tid.